

Ereklyeszerűségek

(Még egyszer) Anna Atanackovićról, a róla szóló monográfia ürügén

Most itt egy könyvről kellene írni. Nem is akármilyenről. Mert ebben a - mifelénk - szokatlanul vaskosnak számító képzőművészeti monográfiában már-már kegyetlen alapossággal vizsgálja ám a szerző kutatása tárgyát, s mindezt hatalmas bibliográfiai fegyverzettel egészíti ki. Olvasom, de csak nem arra megyek, amerre a szöveg vezet. S egyre nehezebb visszatérni hozzá. Pedig a könyvről kellene írni, arról, hogy a szerző milyen megszállottsággal kutatott, mennyire részletekbe menően tárta fel az életmű apró mozzanatait is, mondanám: kizsigerelte az életművet, és ugyanakkor, mekkora alázattal tette mindezt. Meg aztán arra is ki kellene térni, hogy a tudományos szenttelenség mögül olykor előbújik a szerző, mintegy „kiszól”, szabad folyást engedve személyes meglátásainak, majd a következő pillanatban takarodót fúj magának, és ismét visszabújik szigorú önfegyelme mögé.

A „dējà vu” franciául annyit tesz: „már látott”. Különös érzés, egy illúzió, ami azt sugallja, hogy már láttunk vagy átéltünk valamit, amit először élünk át, vagy első ízben látunk. Amennyiben oka valós élmény, a dējà vu talán azért jelentkezik, mert az adott élménynek eredetileg nem szenteltünk teljes figyelmet, és emlékezetünk nem dolgozta föl megfelelően. Ez esetben valószínűnek látszik, hogy a megélt esemény előmozdítja múltbeli emlékfoszlányaink felszínre törését. Ennélfogva az érzést, hogy voltunk már egy helyen, gyakran épp az kelti, hogy valóban voltunk már ott. Csak épp elfeledkeztünk róla, mert előszörre nem sok figyelmet szenteltünk a dolognak. Hát ez az!

Anna Atanacković monográfiáját Grozdana Šarčević művészettörténeész írta meg, és a Matica srpska adta ki. Keresem a néhány évvel ezelőtti kiállítás katalógusát. Azét, amely - ha egyszer rangsorolnának ilyesmit - az elmúlt tíz év legjobb vajdasági kiállításai között szerepelne. Atanacković kollázsai. Amelyek mindig akkor jöttek elő, amikor túllépett jelmeztervező ömagán (persze, meg soha nem tagadta, meg miért is tette volna), s

olyan tartalmakat fogalmazott meg, amelyek már csak a képzőművészet és azon belül is csak a kollázs nyelvén voltak megfogalmazhatók. Ez tette Atanacković művészetét olyannyira hitelessé (most lehet, azt kellene írni: látnokivá) és meggyőzővé, hogy az 1998 márciusában, az újvidéki Szabadegyetem akkor még létező galériájában megrendezett kiállításának katalógusában fontosnak tartotta megjegyezni: „A kiállított anyag egy részét igen könnyen az 1991-től máig terjedő események kommentárjaként foghatják fel. Azonban olyan kollázsciklusokról van szó, amelyek jóval a jelzett időszak előtt készültek, intuitív módon és semmiképpen a bennünket sújtó események ösztönzésére jöttek létre.”

Persze, most a monográfiáról kellene írni, ehelyett ezt a '98-as katalógust forgatom, amelyet akkoriban egy reggel a Forum portása nyomott a kezembe. Kinyitom, benne szálkás betűkkel, kissé kapkodva odaírt sorok: „A megkésett köszönetet legjobb élőszóban elmondani! 15 éve - '83-ban megjelent a Hídban egy [...] írása a kollázsaimról, sohase felejttem el, az ilyen ereklyeszerűségek túlélnék bennünket.” Az ajánlásban emlegetett 1983-as kiállítás - amely egy harmincas éveinek közepén járó fiatal, s mégis határozott, nagyon is kiforrott alkotó hibátlan ízléssel megfogalmazott, egyéni ikonográfiájú, s még mindenekfelett derűs, nemritkán ironizáló kollázsait mutatta be - és a most megjelent monográfia között huszonkét év telt el. Időközben az életmű is lezárult. Korán, túl korán.

Na mármost: szabad-e az embernek nevetségessé tennie magát egy lelkes és szubjektív ömlengéssel, szabad-e előállnia olyan magasztalással, amelyet mindenkinek joga van fölöslegesnek, tolakodónak és nagyképűnek ítélnie? Nem szabad. De kell. Muszáj. Megtenni oktalanság, meg nem tenni meg most lehetetlenség.

Anna Atanacković elbűvölő, monumentális életművet hagyott maga után. Furcsán torokszorító az a helyzet, amibe Grozdana Šarčević került, amikor néhány évvel Atanacković halála után kutatni kezdett, és egyrészt azt tapasztalhatta, hogy szakmai szempontból még igen sok feladat vár az életmű feldolgozójára, másrészt viszont jelmezterveiből, kollázsaiból sugárzik a kreativitás, a szellem és humor, az árad mindenből, hogy életműve nem csupán maradandó, hanem átütő vitalitással, életörömmel teli.

Peter Brookot parafrázálva: Atanacković számára az otthont, a megélhetést nyújtó színház, s maga a jelmeztervezés nem eszméket adott, hanem erőt, hogy dönteni tudjon. S ezt az erőt vitte át képzőművészeti munkásságába, hogy milyen eredménnyel, arról a szóban forgó katalógusban szereplő megjegyzése árulkodik leginkább.

Örök kísérletezőként sohasem hitte, hogy „végére ért” az útnak, mindig tudatában volt, hogy az adott helyen és pillanatban csak a választott eszközei bizonyultak a továbblépéshez elégtelennek, és ezért tudott újra és

újra nekifutni az ismeretlennek. Korán ráérezett a tervezhető és felmérhető valóság esendő voltára is, s attól kezdve növekvő intenzitással igyekezett figyelni a dolgok és jelenségek mögött fölsejlő új dimenziókra.

A kollázst készítő művész igazán „hozott anyagból” dolgozik. Már elkészült anyagokat kombinál a maga meglátása szerint. „Tevékenysége retorikus, a lexiszt, azaz az anyagok megtalálását a taxis, az elrendezés követi. A kész beszéd nem a szónok belső habitusáról, temperamentumáról vagy elméjének minőségéről árulkodik, hanem a jelleméről, ami Arisztotelész szerint csupán annyit jelent, hogy hiteles, illetve szavahihető-e. A hitelesség pedig olyan adottság, amelynek ott vesszük hasznát, ahol az anyagra jellemző valószínűséget és a hallgatóság által elfogadható valószínűséget kell összeegyeztetni. A rétor és a kollázskészítő tehát abból a szempontból hasonlít egymásra, hogy mindketten kommunikatív szituációban alkotnak, ahol a tradicionális befogadás által korlátozva a dolgok új funkcióit hozzák létre és a realitáselv által korlátozva a befogadók elvárásait formálják át” – írja Györök Edina A kollázs és az ügyesség morálja című írásában. Anna Atanacković számára kollázskészítéshez mindig az Arisztotelész által megfogalmazott antik moralitásesezmény társult: egy olyan éthosz (amely egyszerre jellem és morál), amely szituációba ágyazott, az étellel való megbirkózást, a helyzetek ügyes és megfelelő kezelését foglalta magába. A kollázs számára a kézügyesség által kifejezésre jutó éthosz, jellem és hitelesség művészete.

Lám, egy történetnek milyen sok arca van. Mit tudhatott minderről az a hajdani szép, fiatal, intelligens, lelkes lány, aki épp a világot akarta megváltani, s erre jó oka is volt, meg szándékai is nemesek voltak... Grozdana Šarčević avatott kézzel nyúlt e rendkívül érzékeny művész kétfelé ágazó életművéhez (már kis híján leírtam azt, hogy női művész/művésznő... holott egyszerűen csak Művész volt, akit másoknál talán több szenzibilitással vert meg a sors). Természetesen nem e monográfia volt az első „találkozás” Atanackovićyal, munkájában már az évekkal korábban megkezdett kutatások teljeseznek ki. A szerző mindazonáltal új összefüggések közé tudta az életművet állítani, még hitelesebben tudta megvilágítani. Mindennek köszönhetően ez a monográfia nem egyszerűen a korábbi kutatási eredmények summázata (ámbar ez sem lenne értéktelen vállalkozás), hanem valóban új és újszerű kép az egyik legautentikusabb vajdasági képzőművész működéséről. Természetesen nemcsak az újonnan megnyíló perspektívák következtében lehet a monográfia Atanacković-képe újszerű, hanem a szerző eredeti kutatásai és a monog-

ráfia kiérlelt szerkezete következtében is. Šarčević nyolc fejezetben határolta el a művészi pálya és az életmű egymást követő szakaszait, és jó érzékkel vegyítette egymással az életrajz ismertetését, a műelemzéseket és a mélyebben zajló társadalom- és művészettörténeti folyamatok vizsgálatát.

Kissé sikerült visszakanyarodnom a jelen írás voltaképpeni tárgyához, az Atanacković-monográfiához, de talán nem is.

Varázslatos művészet az övé, s a pillanat adta élmények egész életünkben elkísérnek. „A megkésített köszönetet legjobb előszóban elmondani!” És amikor már nincs kinek? Akkor jól jönnek az ilyen „ereklyeszűrűségek”.

